

Herkesle ve Kimsesiz, Türler Arasında ve Kökensiz Siborg: Donna Haraway'ın Düşüncesinde Feminist Bir Beden Politikasının İmkânları

Nihan BOZOK¹

¹ Asst. Prof. Dr., Beykent University- Sociology

Özet

Bu makale, yeni tıbbi teknolojilerin değiştirdiği canlılık örüntülerini, Donna Haraway'ın düşüncesi ışığında tartışmaktadır. Güncel tıbbi teknolojiler sonucunda insan bedeninin sınırları açılmaktadır. Buna bağlı olarak, insana özgü canlılık, başka türde şeylerle buluşmaktadır. Böylece, derisi ile çevrelenmiş ve türüne hapsolmuş bir bedenin kendisi de düşüncesi de ortadan kalkmaktadır. Bu yazıda, Haraway'ın bir ideoloji olarak biyoloji fikrine dayanarak, kadınlar açısından sınırları belli bir bedenden kurtulmanın, o beden sayesinde işleyen ataerkil ilişkileri kendiliğinden çözmeyeceğini öne sürüyorum. Öte yandan, Haraway'ın siborg figürünü feminist bir beden politikasının yürütücü öznesi olarak nasıl kavramsallaştırdığını tartışıyorum. Siborg, bir bütün etmeyen ama ilişki kurabilen bedeniyle, insanı diğer insanlara, hayvanlara, bitkilere, makinalara ve teknolojik şeylere doğru genişletebilir. Bu hareketliliğiyle, kadınlara özgü verili bir doğa ve biyoloji fikrini geçersiz kılma gücüne sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Donna Haraway; Cinsiyetlendirilmiş Beden; İdeoloji Olarak Biyoloji; Siborg; Beden Sosyolojisi.

The Cyborg with Everybody and All Alone, Between Species and Without an Origin: The Possibilities of a Feminist Body Politics in Donna Haraway's Thought

Abstract

This article discusses the vitality patterns changed by new medical technologies, in the light of Donna Haraway's thought. Contemporary medical technologies enable the opening of the human body's borders. In line with that the vitality peculiar to human meets with other kinds of things. Thus, the thought of a human body surrounded by its skin and imprisoned into its species disappears. In this article, based on Haraway's argument of biology as ideology, I propose that for women to get rid of a circled-body will not automatically eradicate the patriarchal relations which function through this body. On the other hand, I discuss how Haraway conceptualizes the figure of cyborg as the executive subject of a feminist body politics. Through her body, which does not constitute a whole but may establish relations, cyborg can expand human to other human, animals, plants, machines and technological things. With this capacity of mobility, she has the power to invalidate the idea of a given nature and biology specific to women.

Keywords: Donna Haraway; Gendered Body; Cyborg, Biology as Ideology; Sociology of the Body

---

Corresponding Author	:	Nihan BOZOK Beykent Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, İstanbul, Türkiye
E-mail	:	nihanbozok@beykent.edu.tr
Manuscript received	:	February 25, 2019
Revised manuscript accepted	:	May 15, 2019

Herkesle ve Kimsesiz, Türler Arasında ve Kökensiz Siborg: Donna Haraway'ın Düşüncesinde Feminist Bir Beden Politikasının İmkânları

Giriş: Canavarın Karnında Bir Düşünür

*Parçalı bir bölüm bu,
halen sürmekte olan bir çalışma,
dayanaklarını köpeklerin yediği,
yarım yamalak geliştirilmiş savlardan
müteşekkil.*

Donna Haraway, *Siborglardan Yoldaş Türlerle*

Donna Haraway, bilim ve teknoloji çalışmaları, edebiyat eleştirisi, biyoloji, siyaset, antropoloji, feminizm, post-kolonyal çalışmalar, sibernetik gibi, bazıları görünürde birbiriyle ilişkisiz, alanları birbirine bağlayan çok yönlü feminist bir düşünürdür (Handlarski, 2010, s. 73). Zooloji, felsefe, teoloji ve biyolojiyi içeren disiplinler arası bir eğitim almıştır. Geniş çerçevesine tekno bilim diyebileceğimiz alanda ürettiği çalışmalarla¹, feminist teori ve metodolojide çok önemli patikalar açmıştır. Kendisi, feminist düşünürlerin hem fen bilimleri hem de sosyal bilim alanlarının yerleşik kavramlarını, üslubunu ve gidişatını nasıl yerinden oynattığına verilecek en özgün örneklerden birisidir.

Sosyal bilimlerin en önemli sorunlarından birisi olan cisimsiz bir eyleyen yani bedensiz bir özne kavrayışının aşılması için, Haraway yazını önemli bir başvuru kaynağıdır. Sosyal bilim alanı, çoğunlukla, insanı akli ile hareket eden bir hesap makinası olan *homo economicus* ve normlara dayanan simgeleri kullanan *homo culturalis* ikiliğinde sıkışarak anlamaya çalışmıştır. Böyle olunca, teni, tutkuyu, arzuyu, beden dolayısıyla işleyen düzeni, baskıyı ve kontrolü hesaba katmamış ve insanı cisimsiz bir toplumsal fail olarak görmüştür (Wacquant, 2015, ss. 22-23). Haraway, böyle bir düşünme geleneğinin tamamen aksi yönünde hareket etmiştir. Metinlerinde, insanı, daha önce sosyal bilimcilerin neredeyse hiç yapmadığı kadar, bedenli bir özne olarak tarif etmektedir. Bedenli bir özne olan insanı tarihin, sınıfın, toplumsal cinsiyetin bağlamıyla işaretli bir şey olarak görmeyi önermektedir. Bedenin değişen bir şey olduğunun da altını çizerek, onun teknoloji ile biçimlenen geleceği üzerine kafa yormuştur. Bedeni bir yandan yaşadığımız ileri teknoloji çağına/toplumuna/kültürüne, özgü ilişkiler ağına yerleştirmiştir. Öte yandan, bu ilişkiler ağının içinde bedenin çözülmüş, başka türlerle müşterekleşmiş, parçalarına ayrılmış ve farklı

katmanlara yayılmış olduğunu göstermiştir. Gösterdiği şey, bedenli bir özne olan insanın hayvanlarla, makinalarla ve uygunsuz ötekilerle akraba olabilme ihtimalidir. Haraway bu ihtimalden hareketle, teorisi boyunca, gelecekte, içinde değişmez kimliklerin, kökenin, verili bir insan doğasının ve toplumsal cinsiyetin olmadığı ucube bir dünyaya dair umudun ütopyik hayalini kurmaktadır (Haraway, 2006, s. 73).

Haraway'ın yazdıkları geniş bir coğrafyaya yayılmaktadır. Okurken, tropik yağmur ormanlarına, dış uzaya, solucan deliklerine ya da bir veri tabanına uğrayabiliriz. Aktör ve failerin sadece insandan mürekkep olmadığını anlamak için, bizi, olayları bir “köpek kulübesinin bakış açısından” görmeye çağırabilir (Haraway, 2010b, s. 243). Ya da “jaguar adına kim konuşacaktır?” ve “cenin adına kim konuşacaktır” sorularını karşılaştırarak, birbirine bağlanacağını pek de düşünmediğimiz yeni toplumsal ortakları karşımıza çıkarabilir (Haraway, 2010a, s.160). Anlatımlarında metaforlara, şiirlere, ironiye, kendi deneyimlerine, hayvanların deneyimlerine ve hikâyeciliğe başvurmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, yazınının takibi zordur fakat bir o kadar da yaratıcıdır. Teorisinin çok katmanlı bir *dağınıklığı* vardır. Ancak, bu yazma ve düşünme biçiminin amaçsızca bir ortalığa saçılma olduğu söylenemez. Çünkü, anlatıcılığını böyle kurmasının belli başlı amaçları olduğu sezilmektedir. Sosyal bilimlere özgü eski üslupların alışıldık akışının tamamen dışına düşen oyunbaz dili, kendi tarifiyle, makineleri, kimlikleri, kategorileri, ilişkileri, mekânları, öyküleri hem kurmak hem de yıkmak için devreye soktuğu, çeşitli dillerde konuşan bir feminist tahayyüldür; güçlü bir *heteroglossia*'dırⁱⁱ (Haraway, 2006, s. 74).

Haraway, biyografisinin teorisi üzerindeki en belirgin etkilerinden birisinin, okumayı ve yazmayı savaş içinde bir dünyada öğrenmiş olması olduğunu söylemiştir (2004, s. 1). İkinci Dünya Savaşı sonlarında doğmuş, Soğuk Savaş döneminde büyümüş, ilk gençliğini Vietnam Savaşı zamanında sürmüş ve çalışmalarının çoğunu ülkesi Amerika'nın Irak'ı istilası sürecinde yazmıştır. Ona göre, her yerde savaşların olduğu bu dünya, içinde teorisini yazdığı canavarın karnıdır. Düşünür canavarın karnında yazarken, dünyanın daha yaşanabilir “başka bir yer” olmasına önderlik edecek olan feminist figürleri kavramsallaştırmıştır. Haraway'ın feminist figürlerinden bazıları primat, mütevazı tanık, Ortho-mune*™, köpek, köpek insan, DişiAdam©, OnkoFare™, anti-ırkçılardır. En meşhur olanı ise siborgdur. Neredeyse geçerli bir sözlüğe atıfla kurmadığı bu feminist figürler umutları ve korkuları toplarlar. Olasılıkları ve tehlikeleri gösterirler. Hem gerçek hem de düştürler. İnsan hikâyelerini tarihe bağlarlar (Haraway, 2004, s. 1). Tümü teknoibilim çağında yaşayan feminist queer bir ailenin aralarında

soy ve kök bağı olmayan akrabalarıdır. Teorisinin kavramsal araçları olarak figürler, hem gerçeği temsil eden birer imgedirler hem de savaş içindeki dünyanın bilgi, pratik ve iktidar ilişkilerini gösteren yoğunlaşmış haritalarıdır. Yazdıklarının ana motifleri olarak hep karşımıza çıkan bu *tuhaf* figürler aynı zamanda politik şeylerdir. Çünkü kadınlar için ve herkes için daha yaşanır dünyaların imkânına ilişkin umudun taşıyıcısıdır (Pusar, 2010, s. 18).

Bu yazıda Haraway'in düşüncesi içinde dolaşarak, yeni tıbbi teknolojilerin değiştirdiği canlılık örüntülerini tartışacağım. Canlılığın dönüşmesi ve beden sınırlarının aşınmasının, siborg figürüyle birlikte düşünüldüğünde, kadınlar açısından ataerkillikten kurtulma imkânına dönüştüğünü göstermeye çalışacağım.

Canlılığın Sınırlarının Açılması, Bedenin Ötesinde, Yaşamlar Arasında

*İnsan 'doğası gereği' herhangi bir şey değildir:
O, sınırlarını hem yaratan hem de aşan varlıktır.*

Raymond Williams, *Modern Trajedi*

Haraway, günümüzün endüstriyel kapitalizm tertibatında, bilim ve teknolojiye bağlı olarak dünya çapındaki toplumsal ilişkilerin yeniden düzenlendiğini söyler (2006, s. 29). Düşünürü göre, bu yeniden düzenlenmede, insan/insan olmayan, insan/hayvan, insan/makine, yaşayan/ölmüş, akıl/beden, doğa/kültür, kadın/erkek ikiliklerinin sınırları aşmaktadır (Lupton, 2015, s. 569). Bu sınırlar, Aydınlanma Düşüncesinden bu yana, insanın, hayvanın ve makinanın, kesin karşıtlıklara dayalı ve birbirini dışlayan, tanımlarına dayanmaktadır. Öte yandan, bu tanımlar, Batı felsefesinde sık karşılaşılan ve Descartes ile birlikte Modernite boyunca yerleşikmiş bir beden tahayyülü sayesinde iş görmektedirler. İnsanın yüzyıllarca içine oturtulduğu bu beden kavrayışına göre beden, doğuştan cinsiyetlidir, kendine özgü bir doğaya sahiptir, yekparedir, aklın altında sıralanmıştır ve aklın müdahalelerine muhtaç "ölüme yazgılı lanetli bir pay[dır]" (Le Breton, 2016, s. 10). Bugün, bu eski beden kavrayışı ve ona bağlı olarak işleyen hiyerarşik ikilikler erimektedir. Bedenin kendisi de kelimelerin gerçek anlamıyla, sınırlarını yitirmektedir. İnsanın, hayvanın, doğanın, makinanın ve bunlara özgü yaşamsallıkların nerede başlayıp nerede bittiğinin yanıtları her geçen gün değişmektedir. Canlılık örüntülerinin bu biçimde dönüşmesi, insanın şimdi nasıl bir şey olarak tanımlanacağına dair bir "ontolojik kafa karışıklığına" (Soper, 1999, s. 73) neden olmaktadır. Sınırlar kalktığında ortaya çıkan bu kafa karışıklığına bir örnek vermek istiyorum.

Haraway'ın de bazen sayfalarını karıştırdığı ve yazılarına taşıdığı *National Geographic* dergisi, 2018 Eylül sayısını bir yüz nakli hikâyesine ayırmıştı. Olay şöyleydi: Yüzüne silah dayayıp intihara teşebbüs eden on sekiz yaşındaki Katie ölümün kıyısından dönmüştü. Fakat yüzü büyük zarar görmüştü. Bu olayın üzerinden birkaç yıl geçtikten sonra, geçirdiği kaza sonucu yasal ve tıbbi olarak ölü ilan edilen başka bir kadının yüzü, Katie'ye nakledilmişti. Dergi ekibi, bu nakil sürecini an be an takip etmişti. Fotoğraflarla ve röportajlarla kaydetmişti. Yazarlarının deyişleri ile “bakması zor bir öykü” derlemişlerdi. Bu yüz nakli kreşendosunun, anlatılması, anlaşılması, belki de bakılması en zor anlarından birisinde, nakledilecek yüz donörden ayrılmış halde ve alıcıya nakledilmek üzereyken bir ameliyat tepesinde, her iki bedenden de uzakta hem iki hayatın hem de ölümün ve yaşamın arasında (ya da tüm bunların bildiğimiz, deneyimleyegeldiğimiz tanımlarının dışında bir yerde) duruyordu:

Resim 1. <https://www.nationalgeographic.com/culture-exploration/2018/08/face-transplant-surgery-photography-maggie-steber-lynn-johnson/> 12.12.2018 tarihinde erişildi.

Bu fotoğrafın çekildiği anının hikâyesini yazan Joanna Connors, durumu şu satırlarla anlatıyordu:

...aniden sessizliğe bürünen cerrahlar da asistan doktorlar ve hemşirelerle birlikte yüze saygı ve hayranlık içinde bakıyor. Kansız kalan yüz giderek solgunlaşıyor. Daha önce

ait olduğu bedenden ayrı geçirdiği her bir saniyeyle, 19. yüzyıldan kalma bir ölüm maskesine daha çok benziyor (2018, s. 56).

Fotoğrafı çeken Lynn Johnson ise şöyle diyordu:

Yüzü çıkarıp masaya öylece koydukları insanı hayrete düşüren o anda, kimlik hakkında düşündüğümüz ve bildiğimiz her şeyi sorguladık. O şeye [yüze] bakınca kendilerine bile inandıklarını düşünmüyorum. Sadece bir doku değil. Bildiğiniz gibi, o bir insan. Bir kişi. Geldiđi bedenden ve ruhtan henüz kopmamışⁱⁱⁱ.

İşte ontolojik olarak ne olduğumuza dair kafa karışıklığı dediğim böyle bir şey: Yüz gibi her zaman bir bedenle birlikte görmeye alıştığımız bir şey, bedensiz ama aynı zamanda canlı, o anda orada ve aynı zamanda tarihsiz ve kimsesiz. Ameliyat tepeşisinde bedenle ve kişiyle bağları kopmuş, kişisel tarihin ve mülkiyetin dışına çıkmış bir yüz var. Bu durum, bedene ilişkin bilindik ve alışıldık şeyleri o kadar yerinden oynatıyor ki, kendisinin anlatımını da neredeyse imkânsız kılıyor. Böylece, yukarıdaki fotoğraftaki yüz aynı zamanda mevcut dilin imkânlarının da dışına çıkıyor. Nakil sürecini aktarmaya çalışan derginin anlatımı da şaşkınlık, hayranlık, korku, travma, kimlik, direnç, özveri, mimikler, duygular, kökenler, yeni doğanlar, yeniden doğanlar, ölenler, ölü kabul edilenler, organsız bedenler, bedensiz organlar ve mülkiyet gibi karmakarışık duygular, kavramlar, davranışlar ve durumlar arasında savrulup duruyor.

Derginin bu hikâyeyi anlatırken içine düştüğü durum, günümüzde, özellikle tıbbın yaptıkları sonucunda, değişen bedenleri anlamakta, açıklamakta ve anlatmakta yaşanan karmaşanın temsil edici bir örneğidir. Canlılık nakli gibi yeni biyoteknolojik tedavilere, kimlik gibi, beden mülkiyeti gibi eski soruları sormaya devam ettiğimizde soruların yanıtız kaldığını görürüz. Çünkü güncel tıp teknolojileriyle birlikte, insanda biyolojik canlılığın yuvası olarak düşünölen beden hem metaforik hem de gerçek anlamda dağılıyor. Beden deri zarfının dışına taşıyor ve başka şeylerle buluşuyor. İnsan canlılığı, bazı durumlarda beden mülkiyetine ihtiyaç duymadan, bazı durumlarda cansız eşlikçilerle, bazı durumlarda bir süreliğine dondurulmuş biçimde devam edebiliyor. Günümüz tıbbının doğal olana, metne, insan yapımı olana ilişkin eski anlamlandırmaları çözüp, yerine yenileri kurduğu yeni bir “dünyayı okuma” biçimi var (Pickstone, 2001, s. 15). Bu yeni biyotıbbi modelde, mekanik, sentetik ve organik arasındaki ayrımlar bulanıklaşıyor. Yapay ve doğal olan bir araya gelerek yaşamın devamını sağlayabiliyor.

Haraway, bu dönüşümün yarattığı ontolojik kafa karışıklığından yeni bir beden ve ona özgü yeni deneyimler imkânı ile çıkmak için, eski usul soruları bir yana bırakıp, şu soruyu soruyor: Bedenlerimiz neden derilerimizle sınırlanmak ya da derinin altında kalanları

kapsamak zorunda olsun? (2006, s. 66). Düşünür, bu sorunun yanıtını farklı bir beden ile var olma pratiğine ulaştırabilmek için kendi çalışmalarında ilk önce ve en çok bir ideoloji olarak biyolojiyi deşifre etmiştir. Başka bir deyişle, beden ve insanın sınırlarının nerede başlayıp nerede bittiğine kafa yorarken, kendisinin de doktora çalışmasını yürüttüğü bilim dalı olan biyolojiyi bu konularda temel bilgiyi üreten alan olarak işaret etmiştir. Haraway'e göre insana özgü canlılığın ve başka canlılıkların da tarifinde biyoloji bilimi moderniteden beri başat bir rol oynamıştır.

Haraway, *Ucubelerin Vaatleri: Uygunsuz/laşmış Ötekiler için Bir Yenileme Politikası* makalesinde, "biyoloji bir söylemdir yaşayan dünyanın kendisi değil" der (2010a, s. 129). Ona göre, biyoloji yaşamın ve bedenin orada öylece keşfedilmeyi bekleyen formüllerini ortaya çıkarmaz. Ama başından beri bunu yapıyormuş gibi anlaşılmıştır. Örneğin, biyolojik olarak kadın olduğumuzu söylediğimizde, sanki kadın olmanın kendinde bir şey, bir öz, bir doğa olduğunu söylemiş gibi oluruz. Oysa biyoloji bir *logos*, bir bilgi üretme yoludur. Biyoloji bilimi, ırkı olan ya da cinsiyeti olan bir bedenin tanımlanmasında ya da muteber vatandaşın belirlenmesinde ya da kimin yaşamaya değer olduğunun tayin edilmesinde, ürettiği bilgi ile, önemli rol oynar. Bu yönüyle politika ile her zaman ittifak halindedir (Haraway, 1990, s. 11). Modernite düşüncesi boyunca, biyopolitikanın sayesinde işlediği karşıt ikiliklerin inşasında çalışmıştır. Kadınların erkeklerin altına, hayvanların insanların altına, doğanın insan aklının ve kültürünün altına sıralanmasının yol taşlarını döşemiştir. Tekrar bugüne döndüğümüzde, bu ikilikleri de birbirinin içine göçertecek bir şekilde, bedenimizin deri zarfının dışına çıkması ve yüz nakli örneğinde anlattığım gibi canlılık örüntülerinin değişmesi, biyoloji biliminin ideolojik bağlarının kendiliğinden kopmasını sağlamaz.

Günümüzde, biyoloji biliminin ürettiği temel bilgi üzerinden işleyen yapay organlar, organ nakilleri, genetik manipülasyonlar veya son nesil psiko-farmasötikler gibi yeni biyotıbbi teknolojiler bir yandan bilimsel ilerleme retoriğini güçlendirmeye devam ediyor. Çünkü, yapay döllenen, klonlamaya, giyilebilir tedavilerden, genetik modifikasyonlara, akıllı protezlerden, yapay zekâ ile yönetilen uzuvlara ve canlılık nakillerine değin bir dizi yenilik ortaya çıkıyor. Tüm bunlar elbette insanın kapasitenin artırılmasına, hastalığın tedavisine, kaybın yerine konmasına ya da sağlıklı olanın daha da fazla geliştirilmesine yarıyor. Ama öte yandan, yeni biyoloji bilgileri ve onun üzerinde yükselen yeni biyotıbbi modeller, ataerkilliği, sınıf ayrımcılığını, engelli ayrımcılığını, homofobiyi, militarizmi meşrulaştıran politik ve kültürel iktidar yapılarıyla ittifak içinde işleyebiliyorlar.

Bir Bedenden Kurtulmak Fakat Onun Ataerkil Bilgisinden Kurtulamamak Üzerine

*Bir teknobilim öyküsü olduğu kadar
bir biyoiktidar ve biyotoplumsallık öyküsüdür bu.*

Donna Haraway, *Siborglardan Yoldaş Türlerine*

Bugünün tıbbıyla bedenli varlıklar oluşumuzun örüntüleri değişirken, bu defa da yeni örüntülerin bilgisi üretiliyor. Yani neredeyse bedenin kendisinden kurtuluyoruz, ama ataerkilliğin sayesinde işleyeceği tıbbi bilginin üretilmesinden kaçamıyoruz. Bu yeni bilgi üretim sürecinde, yine biyoloji kurucu rol oynuyor. Haraway'e göre, yeni biyoloji bir tür kriptografi halinde işlemekte ve dünyayı bir kodlama sorununa tercüme etmektedir. Bu tercümede, bağışıklık sistemi merkezli bir retorikle insan bedenine ilişkin yerliler ve yabancılar işaretlenmektedir (2006, s. 36). Bağışıklık sistemi metaforu, toplumsal bedene de uyarlanmaktadır. Bedene yeni gelen organın bağışıklık sistemi tarafından yabancı bir şey olarak tespit edilip reddedilmesi söylemi gibi, eşcinseller, göçmenler, uyuşturucu kullananlar da toplumsal bağışıklık sisteminin duvarına çarpıp kabul edilemeyen ötekilere dönüşmektedir.

Toplumsal bedenin bağışıklık sistemine sürekli tanıtılması ve uyarlanması gereken öğelerden birisi de kadınlardır. Kadınlara özgü olduğu varsayılan bir doğanın biyolojik bilgisi, yeni canlılık örüntülerinin ortaya çıkmasıyla güncellenmektedir. Buna bağlı olarak, tıbbi bakış açıları da yenilenmektedir. Tüm bu güncellemeler, bir yandan kadınların ikincilleştirilmesinin yeni nesil meşruluk zeminlerini yaratmaktadır. Öte yandan, bedenin sınırlarının geçirgenleşmesiyle ortaya çıkan, cinsiyet ve ırk gibi bedene bağlı yapılan tanımlardan ve doğal addedilen farklardan kurtulma imkânını da öldürmektedir.

Günümüzde üretilen tıbbi bilginin, cinsiyet ayrımcılığına ve kadınların ikincilleştirilmesine dayanak sağlaması oldukça yaygın karşılaşılabilecek bir durumdur. Biyopsikiyatri, robotbilim ya da tıbbi görüntüleme teknolojileri gibi pek çok alanda ataerkil modellere ve düşünme ilkelerine rastlamak mümkündür. Örneğin, biyotıbbi model 1920'lerde östrojeni kadınlık hormonu olarak tanımlamıştır. Sonrasında endokrinoloji, bedenin östrojen salgılanmasının farklı yolları olmasına rağmen yumurtlamaya dayalı olanı merkeze almıştır. Bir adım sonrasında menopoza, yumurtlamaya bağlı östrojenin salgılanmasında bir *eksiklik* olarak tanımlanmıştır. Kısa bir adım sonrasında ise, menopoza tedavi ve hormon takviyesi gerektiren bir *hastalık* olarak tanımlanarak büyük bir tedavi ve ilaç piyasasına sıkı sıkıya bağlanmıştır (Leng, 1996, s. 33).

Böylece, başlangıçta menopoza ilişkin ataerkil bir açıklama modeli inşa eden biyotıbbi çerçeve, günümüze yaklaştıkça bu modeli tüketimi kapsayacak şekilde düzenlemiş ve *menopoz hastalığını* piyasa ilişkilerine dâhil etmiştir.

Benzer bir durumun hamilelik dönemi için de geçerli olduğu tartışılmaktadır (Young, 1998, s. 280). Eskisinden farklı olarak, günümüz tıbbi görüntüleme teknolojileri anne karnındaki ceninin görüntüsüne ulaşabilmektedir. Haraway, *Cenin: Yeni Dünya Düzenindeki Sanal Spekulum*^{iv} makalesinde bu tür görüntüleme için “dünyada kimin var olduğunu görmenin pedagojisi” demiştir (2010c, s. 297). Ceninin görüntülenmesi yaşamın başlangıcına yeni bir yorum getirmeyi mümkün kılmaktadır. Henüz dünyaya gelmeyen, anne karnında iken bir görüntüye kavuşabilmektedir. Böyle olunca, doğmak ve dünyaya gelmek arasında bir mesafe açılmaktadır. Biyotıbbi teknoloji, cenin yaşamı olgusunu politik, kişisel ve kamusal alanlara görüntüler aracılığıyla ulaştırmaktadır. Böylece, yaşamın başlangıcına ilişkin yeni görüntülerle, kimin bedenine kimin karar vereceğine dair çok aktörlü tartışmaların kapısı ardına kadar açılmaktadır. Bunun yanında, ceninin en küçük hasta olarak inşası, gebeliğin tıbbileştirilmesi ve kadınların biyolojisine indirgenmesi süreçleri de yürümektedir (Lee ve Frayn, 2008, s. 117).

Kadınlara özgü olduğu varsayılan bir doğa düşüncesinin güncellenmesi sadece bedensel süreçler bağlamında gerçekleşmez. Duyguların, özellikle kırılmalık atıflarıyla, tıbbileştirilmesi de kadınlara özgü bir doğanın tasarlanmasında ve inşa edilmesinde önemli rol oynamaktadır (Furedi, 2004, s. 414). Örneğin, depresyonun fizyolojik etkilerini en aza indirmek için yola çıkan biyopsikiyatri, depresyona ilişkin bir çerçeve oluştururken kişisel hasretleri, arzuları, hayata geçirilemeyen istekleri ve kalıtsal yatkınlıkları merkeze almaktadır. Bu tür bir biyopsikiyatrik model, adaletsizlik, baskı, fırsatlara erişememek, sürekli aşağılanmak ve yoksulluk gibi depresyonun belirli gruplara ve bölgelere özgü olabilecek toplumsal nedenlerini görmezden gelmektedir (Lewis, 2003, s.56). Bu modele özgü tedavide, *evrensel* mutsuzlukların neden olduğu depresyon *hastalığına*, dünyanın değişik yerlerindeki her eczanede bulunabilecek ilaçlar önerilmektedir.^v Böylece model, bir yandan, toplumsal cinsiyet ve sınıf gibi toplumsal eşitsizliklerin yarattığı duygusal rahatsızlıkları maskelemekte ve dolayısıyla statükonun korunmasına yardımcı olmaktadır. Öte yandan, tıpkı menopozda olduğu gibi *hastalığı* doğrudan büyük kârların döndüğü ilaç pazarına bağlamaktadır. Bu noktada, tahmin edileceği üzere, en çok kadınlar depresyondan mustarip olmaktadır.^{vi} Fakat bu biyopsikiyatrik model devredeyken, kadınların depresyonu ve kadınların ezilmesi,

ikincilleştirilmesi arasındaki bağlantı kurulamamaktadır. Kadınlar, bireysel istekleri gerçekleşmedikçe depresyona girenler olarak ve depresyon ilaçlarını satın alacak potansiyel tüketici-hastalar olarak inşa edilmektedirler.

Kimi örneklerde, toplumsal cinsiyetin dayandırıldığı biyolojik modellemeler insan sonrasına da aktarılmaktadır. Sadece şimdi değil, gelecek de ataerkil tasavvurlardan nasibini almaktadır. Bu bağlamda, örneğin, robotbilim alanı kadın ve erkek bedenlerini verili bir biçimde birbirinden farklı şeyler olarak ele almaktadır. Buna bağlı olarak, kadın ve erkek bedenlerinin bu dünyada iki farklı yaşama biçimine yol açtığını varsaymaktadır (Robertson, 2018, s. 90). Bu durum, kadın ve erkek bedenlerine atfedilen arketiplerin ve sterotiplerin robotların formunda yeniden üretilmesine yol açmaktadır. Artık sadece insanların değil, robotların da cinsiyetinden söz edilmektedir. Örneğin, Japonya'da ev ve ofis işlerinde *yardımcı* olacak robotlar, büyük ölçüde ülkenin geleneksel cinsiyetçi iş bölümü temel alınarak geliştirilmiştir. Hizmet işlerini yapacak robotlar başından beri kadın olarak düşünülüp tasarlanmıştır (Nomura, 2017, s. 18). İnsan bedeni ve cinsiyetine atıfla kurulan eşitsiz toplumsal ilişki, böylece robotların dünyasına da aktarılmıştır.

Ayrıca, robotlardaki yapay zekâ geliştirilirken, hiçbir yerden her şeyi bilmek gibi bir epistemolojik pozisyon benimsenmektedir. Bu tür bir evrensel bilgi iddiası moderniteden bu yana erkek aklıyla özdeşdir. Dolayısıyla, yapay zekâ teknolojisinin hâlihazırdaki gelişim seyri kadınların konumlu bilme biçimlerini marjinalize etme riskini taşımaktadır (Adam, 1998, s. 6). Böyle olunca, yapay zekânın mevcut sosyobiolojik model temel alınarak geliştirilmesi, insan deneyimlerin çoğulluğunu görmezden gelerek kadınların ve başka grupların normatif tanımlarını insan sonrası dünyanın aktörleri için de yerleşikleştirilmektedir.

Tüm burada verdiğim örneklere bakarak, tıp alanındaki güncel uygulamalarla, insanı tarif ederken yüzyıllardır kerteriz olarak alınan pek çok noktanın değiştiğini söyleyebiliriz. Mevcut gelişmelerle, yaşam, ölüm, sağlık, akrabalık, cinsellik, ilerleme, umut, tedavi gibi konulardaki anlayışlarımız yeniden biçimleniyor (Franklin, 2006, s. 170). Ancak, burada tartıştığım yüz nakli, menopoz, cenin, depresyon, robotların ve yapay zekânın cinsiyeti örnekleri şunu gösteriyor: İnsanın bedenine çakılı bir şekilde var olma pratiği değiştiğinde, kadınlar için dünya kendiliğinden özgürlükçü ve eşitlikçi bir yere dönmüyor. Hâlbuki bedenin dağıldığı ve canlılık örüntülerinin değiştiği yerde ortaya çıkan bir imkân var. Beden, bedenli deneyimler ve bedene özgü biyolojik bilgi, ataerkilliğin saf dışı bırakılacağı biçimde yeniden

düzenlenebilir. Haraway, bunun hayata geçmesi için, feminist politika yapmayı öneriyor. Bu politikanın stratejilerini kendisinde barındıran figür olarak siborgu sahneye çıkarıyor.

Siborgun Sahnedeki Yeri

Siborglar (...) çelişkinin kalbinde hayatta kalmanın figürleri olabilirler.

Donna Haraway, *Siborglardan Yoldaş Türlerle*

Siborg, sözcük etimolojisi itibarıyla sibernetik ve organizma kelimelerinin bir araya getirilmesiyle oluşturulmuştur. Kavramı 1960 yılında geliştiren nörofizyolog Manfred Clynes'tir. Siborg fikri, olası bir uzay yolculuğuna ilişkin bilimsel bir spekülasyondan doğmuştur. Uzay yolculuğunda insan ciğerlerini kullanmadan oksijen alabilir mi? Vücut ısısı dışarıdan ayarlanabilir mi? İnsan uzun süre dikkatini yitirmeden uykusuz kalabilir mi? Ya da uzun yolculuklarda uyuyup kış uykusu gibi bir uyku depolayabilir mi? Bu soruların yanıtlarını arayan Clynes, uzayda uzun süre kalmanın yaratabileceği zihinsel ve fiziksel yıkıma karşı, insan beynini ve bedenini teknolojik modifikasyonlarla desteklemeyi tasarlamıştır (Giddings, 2016, s. 469). Dolayısıyla siborg, başlangıçta teknoloji ile geliştirilen ve kendisine organik olmayan şeyleri dâhil edebilen bir insan bedeni fikri olarak ortaya çıkmıştır. İlerleyen süreçte özellikle militarist teknolojilerin ve tıp teknolojilerinin ilgi ve uygulama alanına girmiştir. Bilimkurgu edebiyatı ve sineması da siborg fikri üzerine yoğun mesai harcamıştır.

Haraway, siborgu bir uzay yolculuğu tasarımıyla almış ve feminist politika yapmanın öznesi haline getirmiştir. *Siborg Manifestosu: Geç Yirminci Yüzyılda Bilim Teknoloji ve Sosyalist Feminizm* (2006) çalışmasında, insan ve insan olmayan aktörlerin birlikteliğinden meydana gelen siborgu kavramsallaştırmıştır. Daha sonra kaleme aldığı *Siborglardan Yoldaş Türlerle: Teknobilimde Akrabalığı Yeniden Şekillendirmek* (2010b) makalesinde, insanbiçimli olmayan aktörleri *yoldaş türler* kavramına odaklanarak tartışmış ve siborg figürünün akrabalarını çoğaltmıştır. Pirinç, arılar, laleler, bağırsak florası, kediler, köpekler ve başka şeyleri de yaşamı bu haliyle mümkün kılan aktörler olarak ele almıştır. Böylece, insanının ne olduğu tanımlanırken, olmadığı bir şey olarak hayvanları ve bitkileri öne sürme alışkanlığına karşı çıkmıştır. Ayrıca, makinaları ve teknolojik şeyleri insandan, duygulardan, düşüncelerden ve eylemlerden uzakta bir yerde konumlandırmanın başından beri yanlış olduğunu göstermiştir (Coeckelbergh, 2017).

Siborg, günümüzün hem tahakküm hem de mücadele politikalarının taşıyıcısı olan bir figürdür. Bu yüzden siborg hem aydınlığa hem de karanlığa işaret etmektedir. Az önce

tartıştığım menopoz, cenin, depresyon, robotların ve yapay zekânın cinsiyeti örneklerinde olduğu gibi, güncel teknolojinin ve bilgi üretme biçiminin dünya çapında bir kontrol ağına dönüşmesi ve eril bir biçimde kadın bedenini nihai olarak zapt etmesi siborg meselesinin bir yüzüdür (Haraway, 2006, s. 14). Bu yüz, siborgun yeni tahakküm biçimlerini mümkün kılan karanlık tarafıdır. Haraway bunu “tahakküm enformatiği” olarak kavramsallaştırmıştır (2006, s.29). Organizmanın yerini biyotik bileşenin, emeğin yerini robot bilimin, zihnin yerini yapay zekânın aldığı dünyada beyaz kapitalist ataerkillik de yerini tahakküm enformatiğine bırakmaktadır (Haraway, 2006, s. 31)

Haraway’ın üzerinde durduğu esas mesele ise siborgun kadınları, bilinen biyopolitika kısılcınının dışına taşıyabilecek olma gücüdür (2006, s. 33). Onun siborgda gördüğü potansiyel, büyük ölçüde, insanın yekpare bir biyolojik bedenini kendisinden ve düşüncesinden kurtulması ile ilgilidir. Siborg bir parçalanma ve başka şeyleri bedenine dâhil ederek çoğul, çoklu, dağınık bir şekilde yoluna devam etme hikâyesidir. Siborgun, insanlar-arasındalıktan ibaret olmayan, ama insanlar da dâhil olmak üzere başka birçok şeyler arasında yeni iletişimlerin kurulmasına vesile olan bir bedeni vardır. Bu beden, dinle, hukukla ve tıpla kontrol altında tutulmaya çalışılan (Turner, 2011, s. 29), türüne kapatılmış, hastalanan, sakatlanan, yaşlanan, en nihayetinde ölen ve bu yüzden bir kırılma ve günahkârlık olarak insanın peşini bırakmayan modern öncesi bedenden farklıdır. Siborgun bedeni Foucaultcu^{vii} anlamda, sağlığı, esenliği, doğurganlığı ve verimliliği korunarak, yani yaşamı kontrol edilerek üzerinde iktidar kurulan modern insanın bedeninden de farklıdır (Foucault, 2003, s. 103; Rose, 2007, s. 10). Siborg, ölümü hedefleyerek ya da yaşamı odağa alarak insanın bedenini kontrol etme yoluyla işleyen iktidarı, geçersiz kılma gücüne sahiptir.

Haraway, siborg figürüyle beden üzerinden kontrol etmek meselesini yeniden düşünebileceğimiz bir çerçeve sunmaktadır. Bu çerçevede köken, aile, aidiyet ve başlangıç meselelerini tartışırken Frankenstein örneğine başvurmuştur. Bilindiği üzere, Mary Shelley ([1818], 2017) *Frankenstein ya da Modern Prometheus* romanında, bilim adamı Victor Frankenstein ve onun yarattığı canavarın hikâyesini anlatmıştır. Romanda, Frankenstein gece gündüz çalışıp, ölü bedenlerden parçaları bir araya getirerek insansı bir yaratık yapar ve bu yaratığa bir şekilde can verir. Fakat daha ilk günden yarattığı şeyden dehşete kapılır, tiksindir ve onu terk eder. Terk edilmesinin ardından bu yaratık Frankenstein’in kontrolünden çıkar ama bir yandan da sürekli yaratıcısının sevgisini talep eder. Sonunda acımasız bir canavara dönüşür. Frankenstein’in hayaleti, günümüzde tıbbi teknolojilerle sınırları aşıldıkça sınırlarını

tümden kaybedebilecek olan bedenden duyulan korku hikâyelerinde hâlâ dolaşmaktadır. Örneğin, 1982 yılında Fransa'da doğan ilk tüp bebeğin bilimsel *ebeveynlerinden* birisi olan Joseph Testart, bir röportajında, DNA'ya bir harf eklemeye, insanın uzun yaşamasını sağlamaya ve ölümsüzlüğü başarmaya çalışan genetik, robotbilim, biyoloji, bilişim alanlarından bilim insanlarının insana hâkim olmaya, dolayısıyla doğaya hâkim olmaya çalıştıklarını söylemişti. İnsanın biyolojik kapasitesi üzerine bu tür denemeler yapanları ateşle oynamak ve büyücü çıraklığına soyunmakla suçlamıştı. Üzerine düşler kuracak başka şeyler bulalım demişti^{viii}.

Frankenstein'in canavarı ve Testart'ın korkuları köken metaforlarıyla örülüdür. Bedeni kontrolle beraber düşünme geleneğinin birer uzantısıdır. Romanda canavar, yaratıcısının onu sevmesini, ona bir aile, bir köken vermesini ister ve bu gerçekleşmeyince canavarlaşır. Testart ise belki alttan alta yaptığının kontrolünün kendi elinden kaçacağını düşünüyordur ya da bebeklerin dolayısıyla insanların soy bağı zincirinin bir yerlerde kopuverecek olmasından korkuyor olabilir. Tıpkı Frankenstein'in canavarının mahvına neden olan o kimsesizlik hissi gibi.

Siborg beden üzerindeki kontrolü kaybedebileceğimiz, doğal olanın tamamen ortadan kaybolacağı ve yamalı bohça olan bedenin bir canavara dönüşerek her şeyi mahvedeceği türden distopik senaryolardan uzak bir figürdür. Kimsesizlik ise siborgu yalnız bırakmaya yetecek bir kavram değildir. Çünkü siborg kökler, bağlılıklar, aidiyetler gibi ilk bağlardan muaftır:

Siborgun Batılı anlamda bir köken hikâyesi yoktur... uzamda biridir... Batılı hümanist anlamıyla köken hikayesi kop[ul]ması gereken fallik annenin temsil ettiği bir ilk (original) birlik tamlık, kutsal, korku ve dehşet mitine dayanmaktadır... Siborg bu ilk 'birlik adımını' batılı anlamıyla doğayla özdeşleşme adımını atlamaktadır (Haraway, 2006, s. 6).

Haraway siborgu anlatırken, onun Frankenstein'in canavarı gibi bir ebeveyn, bir bütün, bir kent ve heteroseksüel bir eş umut etmediğini belirtir: Siborglar, "bütüncüllükten uzak dururlar ama temas kurmaya ihtiyaç duyarlar" (2006, s. 7). Yeni iletişim biçimi burada saklıdır: Bütünde erimeden temas halinde kalabilmekte. Frankenstein ve o geleneğe özgü düşünme biçimi, insanı kendi türüne ve kendi bedenine kapanmış olarak tahayyül etme ile ilgilidir. Kontrol odaklıdır ve kontrolün elden kaçtığı distopyalara doğru evrilir. Oysa Haraway bedeni kendinden başka şeylerle ilişkiler içinde düşünmenin de mümkün olduğunu göstermiştir. Bu düşünme, kontrolle değil, farklı materyallerin yan yana durması ve iletişim kurması ile karakterize olur ve böylece ütopyaya doğru evrilir. Bu ütopyada, insanın kimsesiz

kalması söz konusu değildir. Söz konusu olan, herkesle ve her şeyle birlikte olabilmek ihtimalidir.

Siborgun bedeni, insanı, teknolojiyi ve doğayı kesin sınırlarla birbirinden ayıran “modernitenin ontolojik hijyenine” uymaz (Murphy, 2008, s. 266). Aktörü ve onun toplumsallığını belirleyen hazır haritalardan kopmuştur. Farklılıkları ile kökenine sabitlenmekten kurtulmuştur (Haraway, 2010a, s. 135). Siborgun bedeninde çelişkili, gerilimli bir bütün etmeyen parçaların iletişim halinde durabilme becerisi vardır. Parçalara anlam veren şeyin bütünsellik olmadığı bu bedende anormal, melez, engelli, mutasyona uğramış, tamamlanmamış, eksik ve na-mükemmel olan değer kazanır. Siborglar, “doğa ile kültürün, ayna ile gözün, köle ile efendin, beden ile zihnin yapısını ve üretim tarzlarını yıkarak, Erkek’i ve Kadın’ı ciddi birer sorunsal haline getiren eşleşmelerdir” (Haraway, 2006, s. 62).

Esasen siborgun hikâyesi, insanın bedeninden başlayarak dünyaya açılmasının hikâyesidir. Bu özellikle kadınlar için önemlidir, çünkü kadınların ezilmesi ve ikincilleştirilmelerinin dayanağı içine kapatıldıkları organik bedendir. Haraway bu açılmayı şöyle anlatır: “(...) siborg dünyası, insanların hayvanlar ve makinelerle akraba olmaktan korkmadıkları, yine sürekli parçalı kimlikler taşımaktan ve çelişkili konumlarda durmaktan çekinmedikleri canlı toplumsal ve bedensel gerçekliklerle ilgili olabilir” (2006, s. 14).

Dünyaya açılmanın figürü olarak siborgun geleceği, insan ve makine ayrımının silindiği, yoldaş türlerin de toplumsal aktörler olduğu bir ufka doğru uzanmaktadır. Burada, doğa ve kültür temel bir ayrımı karşılayan terimler olarak iş görmemektedir. Bu ufukta insanı bir tür olarak üstün gören, insanların bazılarını da diğerlerinden üstün gören, kültürü doğadan üstün gören, hep bir üstlük altlık hiyerarşisine saplanma riski olan insan merkezci düşünme biçimi dağılmaktadır. Hibrit biraradalıklarla canlılık, bedenin sınırını yıkarak, kendine başka şeyleri katabilme kapasitesi kazanarak geniş bir ilişkiler ağına yayılmaktadır:

Siborglar da yoldaş türler de insani olanla insani olmayanı, organik olanla teknolojik olanı, karbonla silikonu, özgürlükle yapıyı, tarihle miti, zenginle yoksulu, devletle tebaasını, çeşitlilikle soyların tükenişini, modernlikle postmodernliği ve doğa ile kültürü beklenmedik şekillerde bir araya getirir (Haraway, 2010b, s. 228).

Siborgtaki yan yana durmalar, öylesine postmodern bir yamalı bohça değildir. Köken atıflarını ortadan kaldırarak, yan yana duran farklı şeylerin bir muhalefet oluşturmasına işaret eder. Bu durum, öteki meselesini ve hiyerarşik dizilmeyi ortadan kaldıran, tamamıyla politik bir duruştur. Gözden çıkarılabilir bedenleri olan, ırk üzerinden belirlenmiş, cinsiyetlendirilmiş ve doğal addedilmiş ötekiler fikrini yıkar (Braidotti, 2014, s. 25). Bu sınırlar arası sızıntılar, yan

yana durmalar ve geçişlilikler türçülüğün, ırkçılığın, ataerkilliğin, doğanın kâr odaklı sömürülmesinin ve askeri-endüstriyel komplekslerin ortadan kaldırılmasının bir imkânıdır.

Sonuç: Bir Bütün Etmeyen Ama Dünya İle İlişki Kurabilen

*Bu siborg bizim ontolojimizdir;
Bizim siyasetimizi o şekillendirir.*

Donna Haraway, *Siborg Manifestosu*

Kadınlar üzerindeki ataerkil baskıların ve ikincilleştirmelerin kurulması ve meşrulaştırılması için en sık başvurulan yollar özcülük, doğacılık ve biyolojik indirgemecilik olmuştur. Bu yolların hepsi belirli biyopolitika uygulamalarıyla beden üzerinden işler. Bu yazıda tartıştığım üzere, tıp ve biyoloji gibi sözü kıymetli bilimlerin güncellemeleriyle ataerkil düşünme biçimi ve iktidar pekiştirilmiştir. Elizabeth Grosz, feminizmin neden bedenle ilgili şeyleri mutlaka dert etmesi gerektiğini açıklarken “kadınların bir biçimde erkeklerden *daha* biyolojik, *daha* bedensel/tensel ve *daha* doğal” görüldüğünün altını çizmiştir (1994, s. 14). İşte Haraway’in katkısı buradadır, çünkü özleri, doğal olanı ve canlılığı tanımlayan, ideoloji olarak biyoloji düşüncesinde önemli bir gedik açmıştır. Ona göre,

biyoloji başından beri tarihseldir. Evrimin nerede bittiğine, tarihin nerede başladığına, genlerin nerede durduğuna, çevrenin ne zaman devreye girdiğine, kültürün nerede hükmettiğine ve doğanın nerede boyun eğdiğine, ya da tüm bunların tersine dair sınırlar yoktur (Haraway, 2004, s. 2).

Bu biyoloji tanımı, Haraway’in, biyolojik, bedensel ve doğal olanın yerleşik tanımlarını yerinden sökerek feminist bir beden politikası geliştirmesinin anahtarıdır. Haraway, günümüzün ileri teknobilim çağında bu politika için bir imkân görmektedir. Çünkü, bu tarihsel momentte bedenin sınırları açılmakta ve bedensel deneyimlerimiz dönüşmektedir. Tüm bunlar insanın ne olduğu tanımlanırken bugüne değin alınan kerteriz noktalarını değiştirmektedir.

Haraway, siborg figürünü geliştirerek, bugün kim olduğumuzun cevabının, insan ve diğerleri olarak yapılmış tasniflere yaslanarak verilemeyeceğini göstermiştir. Siborg, özellikle insan merkezli teorilerin var saydığı, bilgisini ürettiği bir kadın doğası fikrinden yola çıkılarak kadınların ezilmesi ve ikincilleştirilmesinin karşısında durmaktadır. Siborg, erkekleri bedensiz bir akıl, kadınları ise akılsız bir duygu yükü ve doğaya yaklaşıklık bir beden olarak tahayyül etmeye dayalı modern cinsiyetçi düşünme geleneğine yöneltmiş bir itirazdır. Öte yandan,

günümüzdeki canlı toplumsal ilişkilerin aktörü ve bugünkü bedensel gerçekliğimizin haritasıdır (Haraway, 2006, s. 3). Bu harita kadınlar için dünyaya doğru açılmanın imkânıdır.

Siborg, ekonomik, politik, biyolojik ve ideolojik bağlantıları olan ağlar içinde düğümlenmiş, hiyerarşik olarak konumlandırılmış yekpare bedenin çözülmesi ile ilgilidir. Çözülme, bedeni çok aktörlü, çok belirleyenli, çok dilli, ilişkisel, iletişim halinde ve çoğul, çoklu konumlara yayabilme potansiyeline sahiptir. Siborgun bedeni tamamlanmış bir şey değildir. Oluş halindedir. Bir süreçtir. Kimi zaman bir kurgu, kimi zaman bir tasarı, kimi zaman bir gerçeklik ve kimi zaman gerçekliğin aracılığıyla deneyimlendiği bir şeydir. Bu beden yayıldığı ağlar içinde hareketlidir. Türler arasında geçişlilik yapabilir. Kendinden olmayan parçalarla iç içe geçebilir. Toplumsal ilişkilerin üzerine yazıldığı bir zemin olmasının yansıması, toplumsal ilişkileri kuran bir şeydir. Kendi olmayanla yan yana durabilerek, "öteki" fikrini yıkabilir.

Siborgun bedeni bir bütün etmez ama hep ilişki kurar. İlişki kurmak, kadınları ve alta sıralanan diğerlerini bedenine kısırılmaktan kurtaracak olan şeydir. İlişki halinde olmak ciddi bir feminist meseledir. Kadınları ve herkesi oraya ait olduğu varsayılan toplumsal cinsiyetinin, soyunun, ırkının ve türünün dışındakilerle buluşturur. Böylece insan, diğer insanlara, hayvanlara, bitkilere, makinalara ve teknolojik şeylere doğru genişler. Özgürlüğü de bireyin diğerinin sınırına dayanana dek, kendisi için azami faydayı elde etmesi ile karakterize olan liberal tanımların dışına çıkar. Nihayetinde, ilişki halinde olan beden başka şeylerle birlikte olabilir, başkalarıyla yoldaşlık edebilir, sınırlarını ve keskin başlangıçları ve sonları muğlaklaştırabilir. Bu beden, parçalıdır, insanlar-arasıdır, türler-arasıdır, katışıktır, karmaşıktır ve kökensizdir.

Tüm bu hareketliliği, geçişliliği ve dünyaya açılma kabiliyetiyle, siborg, kadınları bedenleri aracılığıyla konumlandırıldıkları hiyerarşilerden kurtarabilir. Onları, herkes için daha yaşanabilir *başka yere* taşıyabilir.

ORCID ID

Nihan BOZOK

<https://orcid.org/0000-0002-8217-4711>

Declaration of Conflicting Interests

The author declared that there were no conflicts of interest with respect to the authorship or the publication of this article.

Çıkar Çatışması Beyanı

Yazar bu makalenin yazarlık veya yayımlanmasına ilişkin olarak hiçbir çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

KAYNAKÇA

- Adam, A. (1998). *Artificial Knowing: Gender and the Thinking Machine*. New York: Routledge.
- Blum, L. ve Stracuzzi, N. (2004). Gender in the Prozac Nation: Popular Discourse and Productive Femininity. *Gender&Society*, 18(3), 269-286.
- Braidotti, R. (2014). *İnsan Sonrası*. Ö. Karakaş (çev.). İstanbul: Kolektif Kitap
- Coeckelbergh, M. (2017). *New Romantic Cyborgs: Romanticism, Information Technology, and the End of the Machine*. Cambridge: The MIT Press.
- Connors, C. (2018). Katie'nin Yeni Yüzü. *National Geographic*, 2018 (Eylül), ss. 47-94.
- Franklin, S. (2006). The Cyborg Embryo: Our Path to Transbiology. *Body & Society*, 23 (7-8), 167-187.
- Furedi, F. (2004) Reflections on the Medicalisation of Social Experience. *British Journal of Guidance & Counselling*, 32 (3), 413-415.
- Graham, M., J. (2008). Considering Her Ways: In(ter)secting Matriarchal Utopias. *Science-Fiction Studies* 35(2), 266-280.
- Giddings, S. (2016). Cyborg. İçinde, K. Jensen ve R. Craig (Der.). *The International Encyclopedia of Communication Theory and Philosophy Volume I*. (ss. 469-473). Oxford: Blackwell Publishing.
- Grosz, E. (1994). *Volatile Bodies: Toward a Corporeal Feminism*. Bloomington: Indiana University Press
- Handlarski, D. (2010). Pro-Creation – Haraway's "Regeneration" and the Postcolonial Cyborg Body. *Women's Studies*, 39(2), 73-99.
- Haraway, D. J. (1990). Cyborgs at Large: Interview with Donna Haraway. C. Penley ve A. Ross (Der.) *Social Text*, 25-26, ss. 8-23.
- _____ (2004). *The Haraway Reader*. New York: Routledge.
- _____ (2006). *Siborg Manifestosu: Geç Yirminci Yüzyılda Bilim Teknoloji ve Sosyalist Feminizm*. O. Akinhay (Çev.). İstanbul: Agora Kitaplığı.

_____ (2010a). Ucubelerin Vaatleri: Uygunsuz/laşmış Ötekiler İçin Bir Yenilenme Politikası. İçinde, G. Pular (Der ve Çev.). *Başka Yer: Donna Haraway'den Seçme Yazılar*. (ss.120-195). İstanbul: Metis Yayınları.

_____ (2010b). Siborglardan Yoldaş Türlerine: Teknobilimde Akralılığı Yeniden Şekillendirmek. İçinde, G. Pular (Der ve Çev.). *Başka Yer: Donna Haraway'den Seçme Yazılar*. (ss.225-256). İstanbul: Metis Yayınları.

_____ (2010c). Yeni Dünya Düzenindeki Sanal Spekulum. İçinde, G. Pular (Der ve Çev.). *Başka Yer: Donna Haraway'den Seçme Yazılar*. (ss.291-250). İstanbul: Metis Yayınları.

Le Breton, D. (2016). *Bedene Veda*. A. U. Kılıç (çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.

Lee, E. ve Frayn, E. (2008). The 'Feminisation' of Health. İçinde, D. Wainwright (Der.) *A Sociology of Health*. (ss.115-133). London: Sage Publications.

Leng, K., W. (1996). On Menopause and Cyborgs: Or, Towards a Feminist Cyborg Politics of Menopause. *Body & Society*, 3(2), 33-52.

Lupton, D. (2015). The digital cyborg assemblage: Haraway's cyborg theory and the new digital health technologies. İçinde, F. Collyer, (Der.) *The Handbook of Social Theory for the Sociology of Health and Medicine*. (ss. 567-581). New York: Palgrave Macmillan.

Nomura, T. (2017). Robots and Gender. *Gender and the Genome*, 1(1), 18-26

Pickstone, J. V. (2001). *Ways of Knowing: A New History of Science, Technology and Medicine*. Chicago: The University of Chicago Press.

Pular, G. (2010). Sunuş. İçinde, G. Pular (Der ve Çev.). *Başka Yer: Donna Haraway'den Seçme Yazılar*. (ss.7-42). İstanbul: Metis Yayınları.

Robertson, J. (2018). *Robo Sapiens Japonicus: Robots, Gender, Family, and the Japanese Nation*. California: University of California Press.

Rose, N. (2007). *The Politics of Life Itself: Biomedicine, Power and Subjectivity in the Twenty-First Century*. Princeton: Princeton University Press.

Shelley, M. ([1818] 2017). *Frankenstein ya da Modern Prometheus*. Y. Yavuz (çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Soper, K. (2009). Of OncoMice and female/men: Donna Haraway on Cyborg ontology. *Capitalism, Nature Socialism*, 10(3), 73-80.

Turner, B., S. (2011). *Tıbbi Güç ve Toplumsal Bilgi*. Ü. Tatlıcan (çev.). Bursa: Sentez Yayıncılık.

Wacquant, L. (2015). Kanlı Canlı Bir Sosyoloji İçin. N. Ökten (çev.). *Cogito 80, Felsefede Hayvan Sorusu*, 21-36.

Young, I. (1998). Pregnant Embodiment. İçinde, D. Welton, (Der.) *Body and Flesh: A Philosophical Reader* (ss. 274-290). Massachusetts: Blackwell Publishers.

ⁱ Haraway altı kitap yazmıştır. Bu kitaplar şunlardır: *Crystals, Fabrics and Fields: Metaphors of Organicism in Twentieth Century Developmental Biology* (1976); *Primate Visions: Gender Race and Nature in the World of Modern Science* (1989); *Simians, Cyborgs and Women: The Reinvention of Nature* (1991); *Modest_Witness@Second_Millennium. FemaleMan@Meets _OncoMouse™: Feminism and Technoscience* (1997); *The Companion Species Manifesto: Dogs, People, and Significant Otherness* (2003); *When Species Meet* (2008). Düşünürün makalelerinden oluşan bir derlemesi de mevcuttur: *The Haraway Reader* (2004). Bunların yanında, bir röportajı da kitap olarak basılmıştır: *How Like a Leaf: An Interview with Thyrza Nicols Goodeve* (2000).

ⁱⁱ Mikhail Bakhtin'in geliştirdiği bir kavramdır. Dilin katmanlı ve çoğul oluşuna işaret eder. Aynı dilin içinde merkeze ve periferiye özgü farklılaşmış konuşmaların, diyalogların ve seslerin kimi zaman uyuşan kimi zaman da çelişen bir biçimde aynı anda var olmasını anlatır.

ⁱⁱⁱ Lynn Johnson'un anlatımı şuradan dinlenebilir: <https://www.nationalgeographic.com/culture/2018/08/face-transplant-surgery-photography-maggie-steber-lynn-johnson/> 25.01.2019 tarihinde erişildi.

^{iv} Spekulum, bedende bir deliği genişleterek içeriği görmek için kullanılan tıbbi bir alettir. 1970'lerde kadınların bedenleri üzerinde hak talep etmelerinin sembolü haline gelmiştir. Haraway (2006), günümüzde, spekulumun artık kendisiyle mücadele edilecek bir şey olmaktan çıktığını, yeni mücadelenin dijital tıbbi görüntülemeye ve sanal bir ekrana düşen görüntüye yönelmesi gerektiğini söyler (s.46)

^v Antidepresan ilaçların toplumsal cinsiyet ile bağlantıları üzerine prozac ve onun kimyasal kuzenlerini kapsayan geniş bir tartışma literatürü bulunmaktadır. Başlangıç için Linda Blum ve Nena Stracuzzi'nin (2004) makalelerine bakılabilir.

^{vi} Kadınların ruh sağlığı ve toplumsal cinsiyet ilişkisine dair erkeklerle karşılaştırmalı hastalık oranları için bkz. https://www.who.int/mental_health/prevention/genderwomen/en/. 11.02.2019 tarihinde erişildi.

^{vii} Haraway, Michel Foucault'nun biyopolitika teorisini, "siborg politikasının henüz bir şekle bürünmemiş önselden oluşan hali" olarak tanımlar (2006, s. 4). Bu açıdan bakıldığında, iki düşünürü diyalog halinde okumanın da mümkün olduğunu görürüz.

^{viii} <https://medyascope.tv/2018/08/20/tup-bebegin-bilimsel-babasi-jacques-testart-transhumanizm-cocukca-bir-ideolojidir/> 3.08.2018 tarihinde erişildi.